

ELS CARRERS D'ALCANAR

Àngela Buj Alfara

I) Introducció

Alcanar i les Cases d'Alcanar són els dos nuclis de població que junt amb Alcanar-platja formen el municipi d'Alcanar, amb un total d'aproximadament 8.000 habitants. Aquesta població reparteix el seu terme entre la serra i la mar i en l'actual divisió comarcal, pertany a la comarca del Montsià i limita amb el nord del País Valencià pel riu de la Sénia.

Alcanar és el nucli de població més gran amb un total de 100 vies públiques, entre places i carrers. Les Cases d'Alcanar, segons el fulletó editat per l'Ajuntament l'any 1996, consta de 30 vies públiques i, com que és un nucli dedicat principalment a la pesca, per ser totalment costaner, hi predominen els noms de mariners, entre altres, i hi són totalment excepcionals els referents locals com C. Josep Esteller i C. del Pou.

En aquest treball només analitzarem el nomenclàtor del nucli estricte d'Alcanar i referirem els noms de les vies públiques tal com apareixen retolats a les plaques, cosa que fem només en un sentit testimonial, no perquè estiguem d'acord en tots els casos amb el criteri seguit per escriure certes denominacions, ja que com veurem, de vegades, hi ha una escassa regularització i també podrem comprovar que aquesta retolació, a voltes, difereix considerablement de la que apareix al nomenclàtor editat per l'Ajuntament en el fulletó turístic "Alcanar: Poble, Port i Mar" l'any 1996 . Per a aquesta anàlisi hem establert els següents apartats:

II) Classificació

III) Urbanisme

IV) Toponomàstica canareva

V) Canvis de noms de carrers

I un annex amb la reproducció de tres plànols de diferents èpoques del nucli urbà d'Alcanar i l'acta del 31 de març de 1981 en què s'aprovaren, arribada la democràcia, el canvi d'algunes denominacions de vies públiques.

El treball presenta, tenint en compte la limitació de les fonts documentals, una visió general del nomenclàtor d'Alcanar i la difusió d'alguns referents locals, de vegades, desconeguts pels mateixos canareus i canareves.

II) Classificació

1. Personalitats.

1.1.Canareus i canareves

1.1.a.Ciutadans i ciutadanes que hi cediren els terrenys

a) · C. Loreto

1.1.b.Altres convilatans

a) · C. de M. Figueres

1.2.Historicopolítiques

1.2.a.Locals

a) · C. de l'Alcalde Sanmartí

b) · C. de Forcadell

c) · C. Hug Folcalquer

d) · C. de Suñer

1.2.b.Catalanes

a) · C. de Berenguer IV

b) · C. de Jaume I

c) · C. Josep Irla

d) · Pça. Lluís Companys

e) · C. de Rafel Casanova

1.2.c.Espanyoles

a) · C. d'Alfons XIII

1.3.Militars

1.3.a.Locals

a) · C. del Coronel Ayguavives

1.3.b.Catalanes

a) · C. del General Prim

1.3.c.Espanyoles

a) · C. de Méndez Núñez

1.4.Eclesiàstiques

1.4.a.Locals

a) · C. del Canonge Matamoros

b) · C. del Canonge Serra

c) · C. de Sebastià Anglés

1.4.b.Catalanes

a) · C. de Balmes

b) · C. del P. Claret

1.4.c.Estrangeres

a) · C. de Joan XXIII

1.5.Artístiques

1.5.a.Locals

- 1.5.a.1.Músics
 - a) · Juli Castell
- 1.5.b.Catalanes
 - 1.5.b.1.Arquitectes
 - a) · C. de l'Arquitecte Gaudí
 - 1.5.b.2.Escriptors
 - a) · C. d'Àngel Guimerà
 - b) · C. de Joan Maragall
 - c) · C. de Jacint Verdaguer
 - 1.5.b.3.Escultors
 - a) · C. de Benlliure Marià
 - 1.5.b.4.Músics
 - a) · C. de Pau Casals
 - b) · C. d'Enric Granados / C. Enrique Granados
 - c) · C. de Felip Pedrell
 - 1.5.b.5.Pintors
 - a) · C. del Pintor Fortuny
- 1.5.c.Espanyoles
 - 1.5.c.1.Escriptors
 - a) · C. de Cervantes
- 1.6.Científiques
 - 1.6.a.Espanyoles
 - a) · C. de Ramón i Cajal
 - 1.6.b.Estrangeres
 - a) · Pça. Dr. Fleming
 - b) · C. de Gutenberg
- 1.7.Navegants
 - 1.7.a.Estrangeres
 - a) · C. de Colón
- 2. Hagiografia
 - 2.1.Motius religiosos
 - a) · C. dels Dolors
 - b) · C. de Jesús
 - c) · C. de la Providència
 - d) · C. del Remei
 - e) · C. la Ronda del Remei
 - f) · C. del Roser
 - 2.2.Santoral
 - a) · C. St. Agustí
 - b) · C. de St. Antoni
 - c) · C. de St. Benet

- d) · C. de St. Bru
- e) · C. de St. Francesc
- f) · C. de St. Joan
- g) · C. de St. Josep
- h) · C. de St. Miquel
- i) · C. de St. Nicolau
- j) · C. de St. Pau
- k) · C. de St. Pere
- l) · C. de St. Ramón
- m) · C. de Sta. Ana
- n) · C. de Sta. Teresa
- o) · C. Mare de Déu de Montserrat
- p) · C. Verge del Pilar
- q) · Pça. de St. Miquel

3. Elements naturals

- a) · C. dels Aires
- b) · C. del Camp
- c) · C. del Mar
- d) · Cró. del Mar
- e) · C. de les Roques

4. Edificis i altres construccions

- a) · Pça. de l'Abadia
- b) · C. Almenara
- c) · C. de la Bassa
- d) · C. del Campanar
- e) · C. de la Claveguera
- f) · C. de la Fàbrica
- g) · C. del Forn
- h) · C. del Palau
- i) · C. de Rentadors
- j) · C. del Trinquet
- k) · C. de les Eres

5. Ubicacions

- a) · Pça. del Camí Ample
- b) · C. Major
- c) · Pça. Major
- d) · Pça. del Mirador
- e) · C. Nou
- f) · Ctra. Nova
- g) · C. de la Raval
- h) Raval de St. Isidre

6. Geografia

6.1. Poblacions

- a) · C. de Càlig
- b) · C. Sant Carles

6.2. Serres

- a) · C. del Montsià

6.3. Altres

- a) · Av. Catalunya
- b) · Pça. dels Països Catalans

7. Esdeveniments històrics, institucions

- a) · Av. d'Abril
- b) · C. Aspirantat Sant Jordi
- c) · C. del Bruch
- d) · Av. de la Constitució
- e) · C. de la Generalitat
- f) · C. Onze de Setembre / C. 11 de Setembre
- g) · C. de la Pau

8. Altres

- a) · C. de l'Alba
- b) · C. Bon Matí
- c) · C. Caballé
- d) · C. de Carolines
- e) · C. del Pouador
- f) · C. dels Terrés
- g) · Passatge Español

III) Urbanisme

1) Parts del poble

A part de l'estructuració del poble en xicotetes divisions com són els carrers, hi ha una altra vertebració més àmplia que és el que correspon als barris, encara que hom diu "part del poble" i és totalment inusual designar el mateix concepte amb el mot "barri".

Els noms d'aquestes parts del poble responen a edificis destacats, símbols, elements naturals, etc., els quals han tingut una importància i punt de referència especial per als habitants del poble, en certs moments de la història de la població, alguns, i d'altres encara avui en dia.

Per raons d'espai només reproduïm els noms d'aquestes parts. El perquè del nom, els carrers que agrupen, la seua ubicació i l'apartat 2) tipologia dels carrers es poden consultar a l'original d'aquest article:

- L'Almassara
- La Bassa
- Lo Calvari
- Lo Camí Ample
- Les Cases Barates
- La Carretera Nova
- Les Escaletes
- Les Escoles
- Les Fletxes
- Lo Fútbol
- Lo *Matadero*
- Lo Mercat
- La Plaça
- Lo Rocall
- La Ronda
- Lo Tancat

IV) Toponomàstica canareva.

En aquest primer apartat només referirem, breument, dades d'aquelles persones que han tingut una relació directa amb Alcanar i que per això probablement seran menys conegudes arreu que personatges d'abast més general com Jaume I, Gutenberg, Ramón y Cajal, etc. En el segon apartat enumerarem aquelles construccions i referents locals que per la seua importància o ubicació han donat nom a diverses vies públiques.

1. Personalitats

•Alcalde Sanmartí:

Fou alcalde d'Alcanar pels volts de la tercera dècada d'aquest segle. Durant la seua alcaldia es féu l'abastiment d'aigua potable al poble.

•Canonge Matamoros:

José Matamoros Sancho nasqué a la segona meitat del segle XIX a Alcanar. Va ser canonge a la catedral de Tortosa. També féu llargues estades a l'ermita del Remei on escrigué el llibre *Historia de mi pueblo*. Obra editada el 1922 a

Tortosa que recull, modestament, com diu l'autor aspectes històrics de la vila. L'any 1928 s'edità a Tortosa un llibre de poemes titulat *L'ermita del Remei*, amb un poema al·legòric al Remei amb el títol Flores marchitas. També fou un col·laborador habitual de la publicació tortosina *La Zuda*.

●Canonge Serra:

Juan Bta. Serra Queralt, fill d'Alcanar, nascut el s. XIX. Nomenat canonge, exercí el seu ministeri a la catedral de Pamplona. L'any 1913 edità en aquesta ciutat un llibre de poemes titulat *Ramillete poético de flores espirituales*. En aquest llibre escrigué un poema dedicat a la Mare de Déu del Remei. Altres llibres de poemes foren *La llama de amor*, *Las Moradas*, *Blanquerna*, *El amigo y el amado*.

●Coronel Ayguavives:

Juan Ayguavives, coronel de l'exèrcit del Regimiento de Infantería de Alcántara. L'any 1817 va ser agregat al Regimiento de España. Es casà amb Mercedes Vasallo, natural de Donosti, i van tindre tres fills: Juan, Ramona i Teresa. El coronel Ayguavives morí d'una caiguda de cavall a Tarragona quan passava revista a la tropa.

En casar-se el fill amb Isabel de León Ibarrola, - marquesa de las Atalayuelas - aparegué a Alcanar el títol de Marqués de las Atalayuelas, el qual ha anat perdurant fins als anys vuitanta d'aquest segle.

A la Pça. Major hi trobem la casa del marquès, actualment hi té la seu una entitat bancària i popularment també se l'anomena "la caixa del marquès".

●Felip Pedrell:

Tortosa 1841-Barcelona 1922. Cèlebre músic que porta el nom d'un dels carrers principals del poble. Antigament es conegué com carrer del Fossar, carrer del Cementeri, ja que duia a l'antic cementeri del poble, i també posteriorment C. de l'Escola.

En el punt que s'uneix el C. del Felip Pedrell amb el C. de Gutenberg hi havia una font i aquella zona s'anomenava "la placeta del peó"; hom diu que hi vivia un senyor anomenat així.

L'any 1911 se li atorgà el nom del músic. Aquest canvi fou originat per l'homenatge amb què Tortosa ofrenà el seu músic. Alcanar es va voler associar a l'homenatge, ja que quan era xiquet Pedrell visqué a Alcanar. Anys després, en ser un compositor conegut, acompanyat pel Comensal de la Catedral de Tortosa, D. Carlos Reverter, fill d'Alcanar, va passar alguns estius a Alcanar.

A l'acte d'inauguració d'una placa commemorativa hi assistiren el mestre Pedrell, el governador civil de Tarragona, Sr. Esbarts, el diputat a Corts Manuel Kindelán, els marquesos d'Atalayuelas i Vilanova i la Geltrú, d'altres

personalitats i tot el poble d'Alcanar. Aquest acte comportà l'obertura d'una subscripció popular per pagar les despeses de l'homenatge.

•Forcadell:

Es creu que aquest carrer fou dedicat a un segon alcalde que tingué la població, el qual a la Guerra Civil de Catalunya contra Joan II, rei d'Aragó, al front d'alguns veïns i unit amb forces del castell de Peníscola, va assetjar Ulldecona. Va morir en intentar assaltar la muralla.

•Hug Folcalquer:

Nom d'un dels senyors del Castell d'Amposta "Hugonis de Fulalquer Castellani Emposte", al qual junt amb dotze senyors més se'ls estengué la Carta Pobra d'Alcanar. Aquest fet succeí el 28 de febrer de 1239.

•Loreto:

Aquest carrer porta aquest nom per voluntat del fill de Na Loreto Suñer, el qual en cedir els terrenys posà com a condició que el carrer portés el nom de sa mare. Popularment també es conegué com carrer de les Escoles, perquè en l'antic edifici que s'adquirí per construir l'actual biblioteca pública hi van ser durant un temps les escoles.

•Juli Castell :

Nasqué a Alcanar l'1 de maig de 1897. Als vuit anys començà a aprendre música, afició molt conreada a la família, ja que el seu pare i el seu padrí ja ho eren. L'instrument amb què s'inicià fou el clarinet, compartit més tard amb el piano.

Quan tenia divuit anys venien dels pobles veïns a buscar-lo perquè anés a reforçar amb el clarinet altres bandes. L'any 1916 es formà l'Orfeón Alcanarense i el jove Castell copiava i arranjava totes les partitures del cor.

L'any 1919 ingressà al servei militar i tocà a la banda militar com a clarinetista. Continué arranjant partitures per a aquesta formació musical, per la qual cosa el músic major el rebaixà de tot servei. Al moment de llicenciar-se, tres anys després, el músic major li proposà de continuar a la banda militar amb un contracte de dos anys, aprofitant les aptituds musicals del soldat, aquest s'hi negà de ple perquè només pensava tornar a Alcanar.

Arribat al poble s'incorpora a la Banda Municipal de Música i entre l'any 1922 i 1948 dirigeix l'entitat en determinades etapes. Des de l'any 1948 fins al 1968 la dirigeix, ja, ininterrompudament.

El 27 de novembre de 1982, amb motiu de la festa de Sta. Cecília, la Banda Municipal de Música amb el nou director D. José Quiles Simón li féu un homenatge per tots els anys de dedicació a l'entitat.

El mestre director D. Julio Castell morí mesos més tard, l'11 de gener de 1983. El mateix mes, però cinc anys més tard, l'Ajuntament acordà dedicar un carrer al mestre Juli Castell.

•Miguel Figueres:

Fou nét del germà del primer Figueres que vingué a Alcanar. Aquest, José Figueres, arribà al poble procedent de Tortosa cap a l'any 1762. La família Figueres fou coneguda com la dels notaris, ja que la majoria de descendents van exercir aquesta professió a Alcanar. Miguel Figueres fou també advocat. Escrigué una nota històrica sobre Alcanar per al diccionari de Madoz, editat a Madrid l'any 1840. Va ocupar càrrecs d'importància tant a Alcanar com a altres pobles de Tarragona.

•Sebastià Anglés:

El primer Anglés que arribà a Alcanar fou un mestre d'obres per a la construcció de l'església. Descendent d'aquest és Sebastián Anglés, rector de Cornudella i comissari de la Inquisició a València i Catalunya. El 25 d'abril de 1709 fundà a Alcanar un Benefici sota l'advocació de Ntra. Sra. dels Dolors i St. Raimon, el patronat del qual passà amb el temps a la família Suñer per vincles de parentiu. També fou administrador de l'ermita del Remei.

•Suñer:

El C. Suñer fa referència a la família Suñer procedent de Gandesa, la qual s'uní amb la família Anglés d'Alcanar l'any 1820.

Un dels prohoms d'aquesta família fou Joaquín Suñer de Viala, el qual féu construir el mercat i en pagà totes les despeses. L'1 de gener de 1912 passà a ser l'alcalde d'Alcanar. Dos anys més tard, el maig de 1914, succeí la següent anècdota:

L'alcalde sortint, el Sr. Ricardo, va anar a Ulldecona amb dos canareus més a un casament. En aquest casament també hi era convidat el governador de Tarragona i, com el senyor Suñer i el senyor Ricardo eren de diferent partit i hi havia una rivalitat declarada, els tres canareus convidats li demanaren al governador que no es fessen bous a Alcanar i el governador els ho concedí.

En arribar el maig, des de l'Ajuntament ningú deia res dels bous. Els carafals estaven preparats però al poble no hi havia bous. Llavors, un grup de jóvens es dirigeix cap a l'església i troba Mn. Froilán Beltrán, li agafen les claus i es posen a tocar les campanes al vol. Els canareus en sentir-les van cap a l'ajuntament a demanar que es facen bous. Cada moment que passava la situació s'anava posant més difícil i les autoritats van demanar reforços perquè amb la Guàrdia Civil d'Alcanar no n'hi havia prou. En aquells moments passava el senyor Ricardo, i la plaça estava de gom a gom; un canareu li tirà un pilot de fang, un altre va fer

el mateix i així fins a omplir-lo tot de fang.

Com que els canareus seguien volent bous i no els podien aconseguir, uns quants amics van anar a buscar els seus burros, els posaren una esquella al coll i cap al Camí Ample a torejar. Un altre se n'adona que aquells "bous" no tenen manso, se'n va a casa d'ell a buscar el matxo, li penja una esquella i cap a la plaça amb els burros. I d'aquesta manera foren les festes de St. Isidre de l'any 1914, mentre la gent del poble cantava:

Manolo, Ricardo i Cid,
al casament de Querol,
han demanat al governador,
que en Alcanar,
no es facen bous.

Actualment de la família Suñer encara hi ha descendència a Alcanar.

2. Altres

Altres referents locals - ubicacions, edificis, etc.- que han servit per anomenar diversos punts del poble i també els seus carrers.

●Pça. de l'Abadia:

Anomenada així, perquè en ella es troba la casa rectoral.

●C. Almenara:

Segons el canonge Matamoros, anomenada així per l'almenara o sèquia que aportava l'aigua a un molí fariner i que anava paral·lela a aquest carrer, regava el terreny comprès entre l'antic cementeri i els carrers Loreto, F. Pedrell i la Rasa.

●C. de la Bassa:

Antigament Camí de les Basses, vd. III) 1) .

●C. Càlig:

Carrer que continuant-lo empalma amb el Camí de Càlig i condueix, entrant pel Maestrat, a aquesta població.

●C. del Campanar:

Aquest carrer s'obre al costat mateix de l'església o si volem del campanar o campanari -anomenat a voltes així, C. del Campanari- i dóna al C. Sta. Teresa. En la majoria de plànols de l'ajuntament aquest carrer no és obert i a més no apareix als plànols actuals de difusió turística editats per l'Administració local. Cal dir que segons altres plànols consultats de principis de segle i de l'època republicana sí que hi és l'esmentat carrer i nom.

•Pça. del Camí Ample:

Plaça on es realitzà un dels eixamples del poble.

•C. de la Claveguera:

Carrer situat on conflueix el desguàs de les aigües del nucli antic de la població i anaven a parar al Vall.

•C. de les Eres:

Les eres del Calvari, vd. III) 1)

•C. de la Fàbrica:

Antigament hi hagué situada en aquest carrer una fàbrica de lleixiu.

•C. del Forn:

Carrer on, es diu, hi hagué un forn.

•C. Major:

Aquest carrer es troba situat dins dels originaris de la part closa de la vila i actualment contigua a la Pça. Major, que és el centre del poble.

•Pça. Major:

El centre de la població, “la plaça”.

•Pça. del Mirador:

Aquesta plaça es troba en la part més elevada del poble, en contacte amb la part de serra pràcticament integrada al nucli urbà anomenada “la Serreta”. Des d’aquesta plaça s’albira la Mediterrània; la plana, principalment de tarongers; les poblacions veïnes de Vinaròs, Benicarló i Peníscola i part del Maestrat...

•C. Nou:

Carrer obert a continuació de l’extramurs de la població, on es troba la darrera torre de la muralla que rodejava el nucli inicial de població.

•Ctra. Nova:

Aquest carrer fou el passeig de l’Estació i una de les vies d’accés a Vinaròs i Ulldesona. Aquest carrer en direcció a les Cases o al CN-340 s’anomena C. Suñer.

•C. del Palau:

Carrer que rep el nom d’un casalici que va fer construir Juan Caballero al s.

XVIII. Aquest home, d'origen andalús, vingué de Tortosa sobre l'any 1730, on estava de sergent major de plaça. Es va establir a Alcanar i per a la seua residència féu construir una casa que anomenà "Palacio". Popularment es coneix com "lo palàcio".

●C. de les Parres:

Si l'origen d'aquest nom ve perquè hi havia parres en aquest carrer, actualment encara en podem contemplar una que s'enfila per la façana d'una de les cases.

●C. dels Rentadors:

Antigament hi eren situats els safarejos del poble. Des d'aquest carrer fins a la plaça Major, anirem trobant diferents hidrònims que ens recorden el pas de l'aigua per aquests indrets: la Vall; Cisterna de la Vall -només resta aquesta d'entre les que abastien d'aigua el poble i situades en l'inici del C. Ramón y Cajal i Pça. Major- ; Claveguera; les aixetes -popularment anomenada així la zona on s'anava a buscar aigua amb càneters, quan no hi havia aigua a les cases-.

●C. de la Raval:

Carrer que puja paral·lel a l'església i empalma amb la Raval de St. Isidre, deixa a la dreta la torre i C. Nou i arriba fins a la Pça. del Mirador.

●C. de St. Carles:

Carrer que condueix a la CN-340, antiga "carretera real", des d'on es pot accedir a aquesta població, vd. V) 2).

●C. del Trinquet:

Ubicat el trinquet de la població.

V) Canvis en noms de vies públiques

En aquest apartat incloem els canvis de noms que per diverses raons, fonamentalment polítiques, s'han anat produint en el nomenclàtor de les vies públiques d'Alcanar. No relacionarem la castellanització que sofriren la resta de carrers - C. Campanario, C. Campo, C. Nueva, C. S. Bruno, etc.-, que si bé fou una norma habitual a la postguerra, segons un plànol dels anys 1932 a 1936 aquests també es trobaven en castellà, però a causa de l'escassa informació municipal no es pot indicar en quina llengua apareixien a les plaques. Segons un altre plànol, segurament de principis de segle, la relació dels carrers era en català, però tampoc sabem la llengua de les plaques. I no ens volem guiar per la llengua dels plànols per deduir la llengua de les plaques dels carrers, perquè, tot i ben entrada la democràcia, en els plànols del poble existents a l'ajuntament, els